

DİL ARAŞTIRMALARI

Journal of Language Studies

Yıl/Year: 17, Dönem/Period: 2023-Güz/Autumn, Sayı/Number: 33

ISSN 1307-7821 | e-ISSN 2757-8003



YAYIN DEĞERLENDİRME
Review

Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü

Maşkaraoğlu, Seher (2023). *Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1504 s.
ISBN: 978-975-17-5512-4.

Erdoğan Yeşilkaş

Doç. Dr., Ordu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu/Türkiye

e-posta erdincyesilkas52@gmail.com

orcid 0000-0001-8771-6885

Atıf

Citation

Yeşilkaş, Erdoğan (2023). Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü. *Dil Araştırmaları*, 33: 301-304.

Başvuru

Submitted

26.10.2023

Revizyon

Revised

20.11.2023

Kabul

Accepted

23.11.2023

Çevrimiçi Yayın

Published Online

27.11.2023



Köl Tigin bengu taşının güney yüzü birinci satırında *Otuz Tatar Tokuz Oguz begleri bodumı bu sabımın edgüti eşid* şeklinde geçen cümle, Tatar kelimesinin Türk dilindeki en eski tarihi kayıtlarındandır. O günden bugüne Tatar kelimesi unutulmamış; Kazan Tatarları, Litvanya Tatarları, Kırım Tatarları gibi kullanımlarda yer almaya devam etmiştir.

Altın Orda Devleti döneminde önemli bir merkez olan Kırım, XV. yüzyılın ilk yarısında Altın Orda Hanlığının dağılma sürecinde müstakil bir hanlık haline

gelmiştir (Özey, 2019: 162). MS. IV. yüzyıldan itibaren çeşitli Türk boylarının Kırım'a göçleriyle, Türk ili haline gelmeye başlayan Kırım, XI-XIII. yüzyıllarda Kıpçakların bu bölgeye yerleşmeleriyle, bazı kıyı şehirleri haricinde bir Türk ülkesi olmuştur (Yüksel, 2005: 16).

Kuzeybatı (Kıpçak) grubu Türk lehçelerinden biri olan Kırım Tatar Türkçesi; Kırım, Özbekistan, Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve dünyanın çeşitli bölgelerinde dağınık olarak yaşayan Kırım Türklerinin konuştuğu dildir (Buran, 2015: 196). Kırım-Tatar Türkçesi üzerine yapılan ilk çalışmalar arasında A. N. Samoyloviç'in *Opıt Kratkoy Krimsko-Tatarskoy Grammatiki* (1916), İ. S. Kaya'nın *Rukovodsto dlâ Obuçeniya Krimsko-Tatarskomu Yazıku po Novomu Alfavitu* (1928) ve E. V. Sevortyan'ın *Krimskotatarskiy yazık* (1966) adlı gramer çalışmaları¹ gösterilebilir. Kırım-Tatar Türkçesi zengin bir söz varlığına sahip olduğu için, kitap çalışmalarının yanısıra çok sayıda tez, bildiri ve makaleye de kaynaklık etmiştir.

Son dönemlerde Kırım-Tatar Türkçesi üzerine yapılan çalışmalardan biri de Seher Maşkaraoğlu² tarafından hazırlanan *Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü* adlı eserdir. Türk Dil Kurumu yayınları arasında 2023 yılında Ankara'da neşredilen eser

¹ Kırım-Tatar Türkçesi üzerine yapılmış ilk çalışmalardan biri Bekir Çobanzade tarafından 1925 yılında Akmesit'te Osmanlı Türkçesiyle neşredilen *Kırım-Tatar İlm-i Sarfı* adlı eserdir. Bugün alan uzmanlarınca önemli bir başvuru kaynağı olan bu çalışma tasviri, mukayeseli ve tarihi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Maşkaraoğlu, 2018: 21). Mustafa Öner'in 1998 yılında hazırladığı *Bugünkü Kıpçak Türkçesi* adlı çalışma Kırım-Tatar Türkçesinin de içinde bulunduğu Kıpçak lehçelerini ele almıştır. Çalışmada Kırım-Tatar Türkçesinin kısa tarihi ile birlikte ele alınan diğer lehçelerin gramer özellikleri karşılaştırılarak verilmiştir. Türkiye'de Kırım-Tatar Türkçesinin yayımlanan ilk gramer kitabı Zühal Yüksel'in *Kırım Tatar Türkçesi Grameri* adlı eseridir. Eser, Kırım Türkçesinin tarihi zemini, ses ve şekil bilgisi hakkında bilgi vermektedir. Zühal Yüksel'in bu eseri Semih Eğitim Kültür Yayınları tarafından 2005 yılında basılmıştır. Işıl Işıktaş Sava tarafından 2008 yılında *W. Radloff'un Derlemelerinde Kırım Tatar Türkçesinin Özellikleri* başlıklı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Tezin konusu Wilhelm Radloff'un 1896 yılında St. Petersburg'ta kiril alfabesiyle basılan "Proben Der Volksliteatür Der Türkischen Stämme (Türk Boyları Halk Edebiyatı Derlemeleri); VII. Cilt Kırım Yarımadası Ağızları Örnekleri" adlı eserin transkripsiyonlu metni, Türkiye Türkçesine aktarılması ve gramer bakımından incelenmesidir (Maşkaraoğlu, 2018: 22).

² Maşkaraoğlu'nun konuyla ilgili çalışmaları arasında şunlar sayılabilir: Kırım-Tatar Söz Varlığında Bazı Eş Anımlı Sıfatların Kullanımı Üzerine Notlar, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 45, Bahar 2018; Tatar Antroponiminde Millî Geleneklerin Oluşmasında A. Tukay'ın Rolü, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Abdullah Tukay Özel Sayısı 2011/2* (G. R. Galiullina'dan aktarma); Abdullah Tukay Şiirlerinde Temel Motifler, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Abdullah Tukay Özel Sayısı 2011/2* (D. F. Zahidullina'dan aktarma); Kazan Dergisinde[Türkiye, 1970-1980] Tukay Teması, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Abdullah Tukay Özel Sayısı 2011/2* (E. T. Sibgatullina'dan aktarma); Tukay'ın Ninnileri, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Abdullah Tukay Özel Sayısı 2011/2* (S. G. İsmegilyeva'dan aktarma); A. Tukay'ın Eserlerinde ve Mahalli Ağızlarda Mitolojik Şahıslar ["Su anası" İzinden], *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Abdullah Tukay Özel Sayısı 2011/2* (F. S. Bayazitova'dan aktarma); Rus Kültüründe Türk İzleri, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi International Journal of Social and Economic Sciences* 2 (1): 85-87, 2012; Tatar Şairi Zölfet'in Şiirleri Üzerine Bir Dil İncelemesi: Giriş, Metin, Dizin. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi. 2012; Kırım-Tatar Söz Varlığı. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi. 2018.

“Önsöz”, “Kaynaklar”, “Kısaltmalar” ve “Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır. Seher Maşkaraoğlu’nun doktora tezi temelinde meydana getirilen eser Kırım Tatar Türkçesinin sözvarlığını çalışacak olanlar için kaynak özelliği göstermektedir.

Çalışmanın “Önsöz” (s. 7-9) kısmında Kırım’ın kısa tarihi hakkında bilgi veren yazar; daha sonra Kırım Tatar Türkçesinin Karadeniz-Hazar bölgesi Kıpçak dil alanı içerisinde yer aldığını, söz varlığı ve gramer açısından Oğuz-Kıpçak lehçeleri arasında karışık bir yazı dili olduğunu; kuzey, orta ve güney olmak üzere üç ayrı diyalekti bulunduğunu belirterek *Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü*’nün temel kaynağının Seyran Memetoviç Useinov’un 2006 yılında Akmescit’te Ocak Yayınevi tarafından yayımlanan, 50.000 söz varlığını içeren üç ciltlik *Kırım Tatarca-Rusça-Ukraince Lugat* adlı eseri olduğunu ifade etmektedir.

Çalışmanın “Kaynaklar” (s. 9-18) kısmında “Genel Kaynaklar” ve “Örnek Taranan Kaynaklar” şeklinde iki başlık bulunmakta; “Kısaltmalar” (s. 19) kısmında eser ve terim kısaltmaları listelenmektedir.

Eserin ana bölümü olan “Sözlük” (s. 21-1504) kısmında Maşkaraoğlu; Useinov’un sözlüğünün madde başlarını bilgisayar ortamına aktararak Rusça açıklamaları Türkçeye çevirmiştir. Açıklanan ifadeler metinlerden taranan cümle, kıta, beyit veya mani türünden örneklerle desteklemiştir. Bu örnek cümlelerin Türkiye Türkçesi karşılıkları da verilmiştir. Sonuç olarak 27.243 madde başı, 18.937 alt maddeden oluşan toplam 46.180 madde hazırlanmıştır.

Çalışmada yer alan kelimelerin gösterimine şu örnekler verilebilir:

Latin Harfli	Kiril Harfli	Anlamı	Kırım-Tatar Türkçesinden Örnekler	Türkiye Türkçesine Aktarımı
acele	аджелелик	aciliyet	Mukaddes emirmi yerine ketirmege acelelik etmeyen Ayuvga alla lanet etken.	Mukaddes emri yerine getirmek için acele etmeyen Ayı’ya Allah lanet etmiş.
cuma	джума	cuma	Lakin men taliyimden şikayetlenmedim, er cuma küni camiğe barıp, alla eşkına ibadet ettim.	Lakin ben talihimden şikayetçi olmadım; her cuma camiye gidip Allah aşkına ibadet ettim.
damar	дамар	damar	Bu til, dostum, benim, senin/ Halkımızın afuna/ yüregine, zeyine/ Damarına, kanına	Bu dil dostum, benim senin/ Halkımızın hafızasına/Yüregine zihnine/ Damarına kanına.
kafa	кафа	kafa	Ferat, sen çok kafa kütme. Men öyle şeyge açuvlanmayım, aksine sevinem.	Ferar, sen çok kafa ağrıtmı. Ben öyle şeyge kızmıyorum, aksine seviniyorum.

Yukarıda kısaca tanıtmaya çalışılan eser Kırım Tatar Türkçesinin söz varlığını ortaya koymasından önemli bir çalışmadır. Maşkaraoğlu’nun çalışmasının Türk dili alanında yeni çalışmalara ilham vereceğine ve Kırım Tatar Türkçesinin sözvarlığı temelinde yapılacak olan yeni çalışmalara kaynaklık edeceğine inanıyor; yazarı tebrik ediyoruz.

Kaynakça

- BURAN, Ahmet (2015), *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MAŞKARAOĞLU, Seher (2018), *Kırım Tatar Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.
- MAŞKARAOĞLU, Seher (2023). *Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖNER, M. (1998), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZEY, Doğukan (2019). *Kazan Tatar ve Kırım Tatar Türkçesi ve Edebiyatı Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyografyası*, Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi, C.3, S.1, s.160-206.
- YÜKSEL, Zühal (2005). *Kırım Tatar Türkçesi Grameri*, Ankara: Semih Eğitim Kültür Yayınları.